

УДК 745.52(=161.2):339.1"XX"
DOI <https://doi.org/10.15407/nz2022.01.065>

РУКОТВОРНЕ КИЛИМАРСТВО УКРАЇНИ ПОЧ. ХХІ ст. ЯК ПРОМИСЕЛ В УМОВАХ РИНКОВОЇ ЕКОНОМІКИ ТА СВІТОВИХ ПРАКТИК

Ольга ЯМБОРКО
ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0003-0340-5436>
кандидатка мистецтвознавства,
e-mail: kalyna015@gmail.com

Мета статті — висвітлити стан рукотворного килимарства в Україні як промислу.

Актуальність обраної теми зумовлена необхідністю формування сучасної стратегії килимарського промислу в Україні, з огляду на зростання підприємницької активності у цій сфері.

Об'єктом дослідження є рукотворне килимарство в Україні як промисел, аналоги промислу у світі, а *предметом* — комплекс актуальних підходів з боку виробників, держави та недержавних інституцій, міжнародного ринку як важелів сучасного розвитку галузі рукотворного килимарства.

Територіальні та хронологічні межі дослідження охоплюють 1990—2020-ті рр., терени сучасної України, а також незалежних держав — колишніх підрадянських республік — Азербайджану, Туркменістану, Киргизстану і світових лідерів-виробників рукотворних килимів Ірану, Індії, Китаю, Туреччини, Пикастану, Непалу, Афганістану.

Джерельна база — наукова література, урядові постанови про народні художні промисли, державні та недержавні програми і проекти, публікації у вітчизняних та зарубіжних ЗМІ, інтернет-сайти українських та іноземних компаній-виробників килимів і килимових виробів.

Новизна публікації полягає у постановці проблеми щодо українського рукотворного килимарства, аналізі його практик на широкому компаративному матеріалі, введенні у науковий обіг нових фактів, пов'язаних із сучасним розвитком килимарського промислу в Україні.

Використані історичний та порівняльний методи дослідження.

Ключові слова: українське рукотворне килимарство, ринок рукотворних килимів, інфраструктура, програми розвитку.

Olha YAMBORKO
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-0340-5436>
Candidate of Arts (Ph. D),
e-mail: kalyna015@gmail.com

THE UKRAINIAN HANDMADE CARPET INDUSTRY OF THE EARLY XXI CENTURY IN THE MARKET ECONOMY AND WORLD PRACTICES

Introduction. Handmade carpet industry in Ukraine in the late XX – early XXI century is on a new stage of development due to radical socio-economic changes, the need to adapt to market economy conditions. These changes led to a crisis of carpet weaving as a craft in Ukraine, which is associated with the collapse of the Soviet-style system of folk arts and crafts and the infrastructure of «Ukrhudozhprom» in particular. State programs for the revival of the folk arts and crafts and projects on carpet weaving have proved ineffective. The emergence of Ukrainian handmade carpet manufacturers on the national market can be argued since the late 2010s. This share is quite small, but is maintained as a phenomenon with a tendency to increase.

The *relevance* of the article is due to the need to form a modern strategy of handmade carpet industry in Ukraine.

The *purpose* of the article is to highlight the conditions of handmade carpet in Ukraine as an industry in the context of world practices.

The *object* of the article is Ukrainian handmade carpet as an industry, analogues of handicrafts industries in the world, and the *subject* is a set of current approaches from manufacturers, the state and non-governmental institutions, the international market as levers of modern development of handmade carpet weaving.

The paper uses historical and comparative *research methods*.

The *source base* is scientific literature, government decrees on folk arts and crafts, state and non-state programs and projects, publications in national and foreign media, websites of Ukrainian and foreign companies producing carpets and rugs.

Results. The article analyzes the state programs for the restoration of folk arts and crafts and projects on Ukrainian carpet weaving. Measures for the revival of carpet weaving as a craft in the countries of the Soviet past are highlighted and the practices of development of the handicraft industry among modern manufacturers - world market leaders are considered. A number of branded carpets in Ukraine, features of their products, management issues in today's circumstances are outlined.

Conclusion. According to the study, we can conclude that state programs for the revival of the folk arts and crafts on carpet weaving have proved ineffective. Projects on modeling of the industry, the use of new forms of organization (Cluster «Suzir'ia») are not implemented in practice. Ukrainian hand-made carpet weaving began to appear on the national market in the late 2010s. To enter the European market, Ukrainian producers need quality raw materials and product certification, competent, cooperation of market participants and state support.

Keywords: Ukrainian handmadecarpet industry, handicraftcarpet market, infrastructure, development programs.

Вступ. Рукотворне килимарство в Україні кінця ХХ — поч. ХХІ ст. переживає новий етап розвитку, обумовлений кардинальними суспільно-економічними змінами, необхідністю адапуватись до умов ринкової економіки. Ці зміни призвели до тривалої кризи килимарства як промислу в Україні, що пов'язана із розвалом системи народних художніх промислів радянського зразка й інфраструктури «Укрхудожпрому» зокрема. Державні програми з реанімації галузі народних художніх промислів та цільові проекти щодо килимарства виявились неефективними. Про появу українського рукотворного килимарства на вітчизняному ринку можна стверджувати з кінця 2010-х рр. Ця частка є доволі незначною, але утримується як явище з тенденцією до зростання.

Актуальність обраної теми зумовлена необхідністю формування сучасної стратегії килимарського промислу в Україні, з огляду на зростання підприємницької активності у цій сфері.

Новизна публікації полягає у постановці проблеми щодо українського рукотворного килимарства, аналізі його практик на широкому компаративному матеріалі, введенні у науковий обіг нових фактів, пов'язаних з сучасним розвитком килимарства як промислу в Україні.

Джерельна база — наукова література, урядові постанови про народні художні промисли, державні та недержавні програми і проекти, публікації у вітчизняних та зарубіжних ЗМІ, інтернет-сайти українських та іноземних компаній-виробників килимів і килимових виробів.

Стан проблеми дослідження не можна вважати задовільним. Українське килимарство як промисел поч. ХХІ ст. предметно не досліджувалось, це питання радше підлягає проблематиці розвитку народних художніх промислів, де триває пошук дієвої економічної моделі розвитку в сучасних умовах ринку. Цій темі, приміром, присвячено статтю Н. Мікули та О. Дацко «Кластер народних промислів у підвищенні міжнародної конкурентоспроможності регіону» (2010) [1]. Основною підставою для формування програми розвитку народних художніх промислів на державному рівні досі залишається Указ Президента України № 481/2006 від 06 червня 2006 р. «Про заходи щодо відродження традиційного народного мистецтва та народних художніх промислів в Україні» [2].

Значною прогалиною донедавна залишались деякі важливі факти організації та методів господарської діяльності провідного українського підприємства народних художніх промислів радянського зразка — концерну «Укрхудожпром». Відсутність цих даних унеможлилювала фактичну оцінку сучасного стану концерну, глибшого дослідження радянської системи народних художніх промислів й аналіз тих методик в умовах відкритого ринку на предмет доцільності заповнення окремих аспектів організації виробництва сучасними підприємствами, приміром щодо контролю якості продукції та сертифікації тощо. Питання історії, функціонування і стану «Укрхудожпрому» висвітлені у низці статей А. Варивончик, у т. ч. «Реорганізація промислового об'єднання «Укрхудожпром» та присвоєння товарного знаку» (2019) [3].

Основна частина. Властиво, процеси навколо основного галузевого фінансово-промислового об'єднання — концерну «Укрхудожпром», симптоматично відображають стан занепаду килимарства як складника художніх народних промислів в Україні кінця ХІХ — початку ХХІ ст. Треба нагадати, що за історію концерну йому підпорядковувались 52 фабрики художніх виробів у 1960-х рр. [3, с. 139], 24 фабрики, завод, лабораторія, бази, фірмовий універмаг у 1970-х рр. [3, с. 142], з набуттям державного суверенітету України у 1990-х рр. кількість працівників «Укрхудожпрому» становила більш як 59 тис. осіб, а на початок 2000-х рр. у складі концерну перебувало 22 суб'єкта господарювання, де працювало вже 1790 осіб [4]. На початку 1990-х рр. обсяги виробництва становили понад 390 млн. карбованців, на початку 2000-х рр. — 7 млн. гривень [4].

У 1994 р., згідно з постановою № 8 Кабінету Міністрів України, на базі концерну було створено державне акціонерне товариство «Укрхудожпром» [5], яке у 2016 році стало приватним, а 2018 року Фонд державного майна наказом № 287 оголосив про завершення приватизації «Укрхудожпрому» [6]. Станом на 2019 рік всі фабрики з виробництва килимів, що перебували в цій структурі, зазнали банкрутства, втрачено їх інвентар та приміщення. Нині в Україні працює єдине килимарське приватне підприємство промислового масштабу — фабрика «Vandra Rugs» у с. Любимівка на Херсонщині, яка заснована у 2007 році і виготовляє продукцію за шведськи-

ми технологіями та зорієнтована на зовнішні ринки збуту.

Розвиток промислового килимарства в Україні у ХХ ст., особливо за радянські роки, хоч і показував зв'язок з національною традицією, її естетикою й стилістикою, утвердив передусім специфічну меркантильну цінність українського килима — як товару «планового виробництва» з асортименту продукції вітчизняних народних художніх промислів. Суттєвим аргументами на користь цього можна вважати: програму оптимізації галузі килимарства з кінця 1960-х — у 1980-х рр., що була спрямована на здешевлення собівартості продукції і призвела до спрощення, уніфікації художньої стилістики ткацтва, сприяючи збільшенню погонних метрів — обсягів виробітку; характер і проблематику базових мистецтвознавчих праць з питань українського килимарства, виданих в означений період тощо. У реаліях 1990—2000-х рр., коли підприємства занепади в цілому по Україні, а в масовій культурі побуту зник інтерес до рукотворних килимів вітчизняного виробітку, питання про збереження традиції килимарства належить радше до категорії зі сфери духовності, національної спадщини. Проте й ця проблема ще не артикульована як професійними середовищами в Україні, так і на державному рівні.

Особливий приклад на пострадянському просторі та у світовому контексті щодо збереження та захисту національного килимарства презентує Азербайджан, де ця сфера системно перебуває під протекцією держави та особисто президента. Передусім, азербайджанське килимарство в Азербайджані має статус національного надбання й трактується як мистецтво. Це засвідчено на законодавчому рівні — у законі Азербайджанської республіки «Про охорону і розвиток азербайджанського килимового мистецтва» від 7 грудня 2004 року № 799-ІІІ. Зокрема, закон поширюється на килими ручної роботи і передбачає такі державні гарантії: прийняття та реалізацію Державної програми щодо збереження та розвитку килимарства Азербайджану; створення реєстру азербайджанських килимів; відновлення сучасними методами унікальних азербайджанських килимів і килимових виробів при небезпеці їх втрати; створення умов для повернення у державу унікальних азербайджанських килимів, що зберігались в музеях за кордоном; підготовку в навчаль-

них закладах кадрів для килимарства; координацію науково-дослідних робіт та здійснення методичних заходів, присвячених килимарству [7]. Цей закон із часу затвердження системно втілюється, у т. ч. завдяки передбаченій його пунктами державній програмі [8]. Так, у 2010 році азербайджанське килимарство було внесене до списку нематеріальної спадщини ЮНЕСКО, у 2014 році в Баку відкрили нову будівлю Державного музею килима і народного прикладного мистецтва ім. Лятіфа Керімова, зведену за надсучасним архітектурним проектом віденської студії «Hoffman Janz» у вигляді згорнутого у сувій килима. Тут регулярно відбуваються наукові конференції, виставки, поповнюються фондові колекції та впроваджуються нові методики експозиційної роботи. У травні 2016 року, згідно з президентським указом № 2032, в Азербайджані засноване ВАТ «Азерхальча», що об'єднує близько 1000 фахівців килимарства. Підприємство займається виготовленням та продажем килимів на внутрішньому і зовнішньому ринках, з цією метою працюють майстерні в різних осередках килимарства Азербайджану, а також центри з постачання вовни і прядіння [9]. Килимарству навчають в Азербайджанській державній академії мистецтв, Азербайджанському державному технічному університеті, Азербайджанському державному університеті культури і мистецтв, а також художніх коледжах, ліцеях та гімназіях, дитячих художніх школах тощо. Професійні ткачі проходять курси підготовки з килимарства в регіональних відділеннях ВАТ «Азерхальча» [8]. Виконання державної програми з охорони і розвитку килимарства Азербайджану покладається на Кабінет міністрів, міністерства економіки, культури і туризму, закордонних справ, податків, сільського господарства, освіти, ВАТ «Азерхальча», Академію Наук, Фонд розвитку науки, Державний митний комітет, що свідчить про широкий спектр завдань/заходів та їх комплексність [8].

Програма підтримки національного килимарства в Азербайджані загалом містить та відображає основні напрями, поширені у сучасній міжнародній практиці, а це: застосування податкових відрахувань для рукотворного килимарства, підтримка у частині постачання сировини, фахової освіти, фінансування участі у великих міжнародних форумах килимарства, підтримка у вивченні та аналізі експортних ринків, про-

сування національного бренду на зовнішніх ринках, захист внутрішнього ринку, надання технічної підтримки виробникам, сприяння науковим дослідженням килимарства тощо. Такі заходи мають стратегічне значення, зокрема для економіки Азербайджану і засвідчують намагання керівництва держави диверсифікувати її експортну політику та знизити залежність від нафти й газу [10].

Розглянутий приклад сучасного розвитку килимарства в Азербайджані, водночас, можливий в умовах централізованої державної політики, коли держава законодавчо лобіює, формує, забезпечує і контролює всі ланки інфраструктури.

Також на рівні державної політики розвивається килимарство в Ірані, що нині є одним з основних виробників та світових експортерів килимів. Художні ремесла тут традиційно складають вагомий сегмент економіки і зосереджені у кооперативному секторі, який підлягає контролю з боку держави у вигляді профільного міністерства. У килимарстві залучено близько 2 млн. осіб, з них майже 200 тис. — ткачі [11, с. 17]. З 1936 року функціонує державна Іранська килимова компанія [12], що спеціалізується на виробітку ворсових килимів ручної роботи. Компанія має у своїй структурі найбільший в Ірані відділ дизайну килимів, прядильно-фарбувальні фабрики в Караджі.

У 2006 році килимарство зайняло третю позицію в експортній програмі Ірану. Кураторськими функціями у питаннях експорту і популяризації галузі опікується Національний центр килима (INCC). Центр має відділ з реєстрації інтелектуальної власності, завдяки роботі якого зареєстровано шість брендів іранських килимів у Всесвітній організації інтелектуальної власності. Цьому сприяє і тегеранська Виставка рукотворних килимів — один з шести провідних світових форумів у своїй галузі, 1991 року заснування.

Конкурентами Ірану є Індія, Китай, Туреччина, Пакистан, Непал, Афганістан. Загальна частка цих виробників рукотворних килимів на світовому ринку станом на перші декади XXI ст. складає 70—80% [11, с. 514].

В Індії держава бере участь в організації спілок виробників та рекламі національного килимарства. Зокрема, під егідою уряду Індії та Міністерства легкої промисловості 1982 року була створена Індійська рада з експорту та промоції килимів (SEPC) [13].

Рада вивчає потенційні ринки, проводить рекламні акції, у т. ч. ярмарки, виставки килимів в Індії та за кордоном, комунікує з експортерами, регулює питання співпраці уряду і виробників, особливо щодо схем відшкодування мита та ін. Досягненням Ради є проведення India Carpet Expo як одного з найбільших форумів рукотворних килимів в Азії. Виставка регулярно відбувається з 2001 року — на весні в Нью-Делі та восени у Варанасі. Така підтримка є необхідною, особливо з огляду на те, що килими в Індії належать до категорії товарів експортноорієнтованих. Нині частка індійських килимів становить 40% світового експорту, прибутки Індії в цій галузі у 2018—2019 рр. сягнули 1,47 млрд US\$, у т. ч. шовкотканих килимів — 16 млн US\$ [13].

На противагу, у Пакистані, згідно з висновками економічних аналітиків, виробництво рукотворних килимів не працює на рівні своїх можливостей, потребуючи підтримки з боку держави у питаннях міжнародної промоції, податкового регулювання, тощо [14, с. 13]. Водночас, пакистанське килимарство має торговельне лоббі у вигляді профільної асоціації (Pakistan Carpet Manufacturers and Exporters Association), заснованої ще 1960 року. Серед учасників ринку у Пакистані визначальними є близько восьми компаній з виробництва килимів. Усі вони переважно покладаються на співпрацю з надомниками у регіонах [14, с. 12]. При цьому, соціально-етичною проблемою і значною перешкодою для покращення експорту на ринки Європи чи США експерти вважають практику із залученням у Пакистані дітей до виробітку килимів [12, с. 11]. Оцінка прибутків пакистанського килимарства коливається від 120 млн US\$ до 500 млн US\$.

Подібна ситуація склалась в Афганістані, де рукотворне килимарство за першість в експорті конкурує тільки з виробництвом сухофруктів і спецій [15, с. 478]. Щороку в Афганістані виготовляють близько 2 млн м² килимів, більшу частину екпортують до Європи. Втім, збут і прибутки галузі коливаються з причин високої конкуренції та відсутньої програми державної підтримки, внаслідок чого афганські рукотворні килими часто реалізують під іншими брендами, зокрема як продукцію Пакистану [15, с. 482].

До нових топ-учасників ринку рукотворних килимів належить Непал. Упродовж 1970—1990-х рр.

випуск цієї продукції тут сягнув піку. Як у згаданих країнах-експортерах, килимарство у Непалі спирається на збережені традиції і надомництво. Особливістю тутешніх виробів є їх високі декоративні та технічні якості. Ключовим регулятором для цього сектору економіки є профільна Непальська асоціація (NCCIA). Непал екпортує килими у понад 40 країн світу, з яких Німеччина та США — найбільші зацікавлені ринки. Від середини 1990-х рр., на тлі бездіяльності держави, у Непалі відбувся суттєвий спад виробництва, відтак упродовж 1994—2010-х рр. кількість фірм зменшилась більше як втричі [16, с. 480—481], однак для національної економіки галузь досі вважається однією з високою зайнятістю населення [16, с. 520].

У контексті світових процесів сучасного розвитку промислового килимарства — рукотворного і машинного типів — визначальним є вплив Китаю та Туреччини. Маркетингова мобільність, швидке реагування на тенденції у створенні асортименту, можливість задовільняти попит різного цінового діапазону, дозволяють цим країнам-виробникам диктувати умови серед світових еспортерів. Туреччина, що має давні традиції килимарства, користує ними та перекладає на сучасні комерційні й технічні рейки. Комерційну успішність та глобальні лідерські позиції турецькому килимарству нині забезпечують: географічне розташування на перетині ринків Середнього сходу, Європи та Центральної Азії, добре вишколена робоча сила, відкритість до засвоєння нових технологій, ліберальні умови для розвитку ринку, висока якість матеріалів — вонни власного виробництва, укладені договори про вільний ринок з багатьма державами [15, с. 480]. Попри це, у 2000-х рр. в Туреччині відбувся спад виробництва рукотворних килимів [11], внаслідок зростання конкуренції з боку Китаю, Індії, Пакистану й Непалу. Здешевлення собівартості продукції призвело до послаблення конкурентоспроможності турецьких килимів одночасно на внутрішньому і зовнішньому ринках. Іншим впливовим чинником стали коливання курсу турецької валюти [11, с. 524].

Лідерські позиції килимарству Китаю у світі забезпечує широке розмаїття асортименту, ця країна активно займає ніші, традиційно притаманні іншим виробникам, потісняючи їх, також патентує нові технології. Китайські високоякісні килими машинного

виробництва, в цілому, складають суттєву конкуренцію рукотворним килимам на світовому ринку, що змушує глобально реагувати на цю ситуацію, розробляти нові стратегії розвитку цієї галузі [11, с. 518]. Рукотворні килими також є в експортному асортименті Китаю, середній обсяг цієї продукції становить 80 млн м² [11, с. 518]. Як і в інших країнах-виробниках, що домінують на світовому ринку, рукотворне килимарство в Китаї має особливе значення для розвитку регіональної економіки, працевлаштування населення неіндустріальних районів, надто — з традиційним укладом життя. Деякі провідні фірми дбають про технологічні інновації, організацію власних дизайнерських відділів та навіть дослідні й навчальні центри [11, с. 518].

Важливим чинником функціонування світового ринку килимів є спеціалізовані промислові виставки. Як зазначалось, великі експортери — Іран, Індія, Китай — намагаються організувати такі форуми вдома, а також просувають їх проведення за кордоном. Світовим лідером, що об'єднує у т. ч. виробників рукотворних килимів є DOMOTEX — щорічна виставка підлогових покриттів у Ганновері (Німеччина), понад 1400 учасників якої представляють 60 країн [16]. Серед рубрик форуму — конкурс дизайнерів килимів, що відбувається у наступних категоріях: кращий художник студійного текстилю, сучасний дизайн, дизайн у традиційному стилі, гладкотканий дизайн, краща колекція (традиційний або перехідний дизайн серії продукції однієї тематики), кращий інтер'єр (завершений проект інсталяції килима у середовищі), сучасний виріб (оригінальний дизайн з оптимальним використанням сучасних матеріалів) та кращий дизайнер-початківець [17]. Таким чином, ганноверська промислова виставка визначає актуальні напрями розвитку килимарства, у т. ч. рукотворного, у світовому вимірі.

На локальному рівні, у регіонах із сформованими національними традиціями килимарства, для збереження і розвитку цього промислу вагоме значення має його популяризація. Таким прикладом може слугувати День туркменського килима, заснований як державне свято Туркменістану у 1992 році, що відзначається в останню неділю травня низкою заходів культурно-мистецького та наукового характеру у столиці Ашгабаді і велаятах (областях). Ці події широко висвітлюються у засобах масової інфор-

мації. Центром святкувань від 1993 року є музей Туркменського килима, споруда якого поєднана в ансамбль з адміністративним корпусом державного об'єднання «Туркменхали» — компанії, що спеціалізується на виготовленні вовняних ворсових килимів ручної роботи та експортує цю продукцію за кордон. «Туркменхали» належать 8 килимарських підприємств із понад сотнею цехів, на яких працюють більше 5000 килимарниць [18]. У 2019 році традиційне килимарство Туркменістану було внесене до Репрезентативного списку нематеріальної спадщини людства ЮНЕСКО.

У Киргизстані, де традиційні килими (переважно з повсті) виготовляють у кількох районах, періодично від 2010 року відбувається Міжнародний фестиваль киргизького ширдака. Вже у 2012 році киргизькі повстяні килим ширдаки та ала-кийизи з'явилися у списку нематеріальної спадщини ЮНЕСКО, що потребує захисту (англ. *Register of good safeguarding practices*). При цьому, підтримка килимарського промислу у Киргизстані просувається переважно на громадських засадах, зокрема цим займається ГО Фонд «Кыргыз килем», заснований 2017 року. Його представники досліджують стан промислу у республіці, організовують фахові тренінги для населення з метою реалізації основного завдання Фонду, яким є відновлення виробництва вовняних килимів ручної роботи з місцевої сировини, навчання цьому молоді, створення промислового сектору килимарства [19]. Фонд прагне створити єдиний бренд для киргизських килимів, налагодити інфраструктуру килимарства й залучити впродовж п'яти років близько 3 тис. робочих місць. У своїй стратегії Фонд передусім акцентує на навчанні майстрів, тож розробив: освітній ресурс Kurguzkilem.kg, каталог ескізів килимів та матриць для їх виготовлення, перший у Киргизстані учбово-методичний посібник з килимарства та серію відеоуроків [19]. Наступним кроком є формування спеціалізованого Учбово-інформаційного центру для обміну досвідом та підвищення кваліфікації майстрів.

Український досвід, сформований впродовж ХХ ст., особливо у другій пол. ХХ ст. ідентифікує рукотворне килимарство зі сферою народних художніх промислів, яка свого часу становила важливий сегмент економіки, зокрема у вигляді концерну «Укрхудожпром». Як зазначалось, за роки Неза-

лежності, концерн, у т. ч. його інфраструктура килимарських підприємств, перестали функціонувати. Проблема відродження народних художніх промислів в Україні відтоді дискутується на рівні розвитку т. зв. культурних індустрій [1, с. 213], неодноразово піднімалась у законодавчому полі. Показовим прикладом є підписаний президентом В. Ющенком Указ від 6 червня 2006 року «Про заходи з відродження традиційного народного мистецтва та народних художніх промислів в Україні» [2], на виконання якого Кабінет Міністрів схвалив Концепцію Державної програми збереження, відродження і розвитку народних художніх промислів на 2006—2010 рр. [20]. Тут задекларовано надання державної підтримки суб'єктам підприємницької діяльності, оновлення матеріально-технічної бази існуючих та будівництво нових підприємств художніх промислів [20]. Указом було доручено уряду здійснити заходи з відновлення традиційних ринків збуту виробів народних промислів, відродження близько 30 національних центрів народних промислів у Богуславі, Косові, Опішні, Петриківці, Решетилівці та ін. Крім того, йшлося про створення у Києві Всеукраїнського науково-інформаційного центру з питань розвитку традиційного народного мистецтва та народних художніх промислів, підтримку молодих майстрів, пільгове оподаткування і кредитування учасників цього ринку праці [2], створення майже 30 тис. нових робочих місць, забезпечення прибутковості галузі та збільшення обсягів експорту художніх виробів, удосконалення нормативно-правової бази тощо [4]. Левова частка виконавчих повноважень покладалась на місцеві бюджети, зокрема обласні адміністрації.

Станом на 2020-й рік зазначені Указом пункти були втілені фрагментарно, переважно у частині вивчення та популяризації українських народних художніх промислів, натомість стратегічні, економічні цілі з розвитку галузі залишилися деклараціями. Щодо килимарства ситуація суттєво не змінилась — жоден з традиційних центрів килимарства чи інфраструктурний об'єкт так і не стали повноцінно до роботи¹.

¹ Винятки — незалежне (щодо згадуваної програми) приватне підприємство «Vandra Rugs» у с. Любимівка на Херсонщині, засноване 2007 року, а також низка незалежних творчих майстерень, поява яких припадає на другу пол. 2010-х рр.

Сучасний спектр тематики народних художніх промислів відображають науково-практичні заходи. Так, за результатами Всеукраїнської науково-практичної конференції «Народні художні промисли України: історія, сьогодення, перспективи» (Київ, НМУНДМ, 2016) із 43 представлених доповідей близько десятка були присвячені актуальному стану галузі, серед них про перспективи розвитку промислів текстильного напрямку йшлося у доповіді Н. Прилипченко «Відродження народних художніх текстильних промислів на Харківщині як чинник розвитку туризму» [21, с. 4].

Характерним для свого часу прикладом зі сфери килимарства став проект «Впровадження кластерної моделі розвитку народних художніх промислів на Прикарпатті», написаний згідно з Державною програмою збереження, відродження і розвитку народних художніх промислів 2006—2010 рр. За Розпорядженням КМУ № 145-р від 27.01.2010 р. саме «Івано-Франківську область було визначено як базову для поширення досвіду створення кластерів у галузі НХП» [22]. Апробація кластерів як нової для України організаційної форми виробництва, запозиченої із західної практики, що формується на основі «територіальної концентрації мереж спеціалізованих постачальників, виробників та споживачів» [23, с. 15] тут здійснювалась на основі кластеру «Ліжникарство та інші народні художні промисли на Прикарпатті».

Відтак на Івано-Франківщині спеціально створеним у 2004 році ГО і координаційним центром було зареєстровано кластер народних художніх промислів «Сузір'я» [24]. За очікуванням творців проекту, кластер мав об'єднати 206 майстрів для «виготовлення унікальних (авторських) локальних предметів художньої образності із застосуванням орнаментів» [24], тобто — ліжників, що за перший рік проекту дало б 400,0 тис. грн, а за другий рік — 730,0 тис. грн надходжень до місцевих бюджетів. Обсяги продукції мали сягнути від 1000 м²/рік ліжників під час реалізації проекту й до 4000 м²/рік ліжників — по його завершенні, окремо продукції на експорт було заплановано виробляти 1000 м² щороку. Інфраструктура кластеру передбачала наявність 2-х салонів-магазинів, 4-х художніх майстерень, веб-сайту, інтернет-магазину. У рамках проекту планувалось розробити «Програму відродження

вівчарства на Прикарпатті» та «Програму експорту виробів народних художніх промислів кластера НХП «Сузір'я», низку нормативно-правових актів, положень і механізмів співфінансування кластеру. Крім того, йшлося про: кадрове забезпечення кластеру випускниками мистецьких та економічних ВНЗ та програму їх соціального забезпечення; створення супутніх туристичних продуктів (етнотурів, екотурів, агротурів), а також бренд-буку кластеру і його продукції [24].

У цьому зв'язку було накреслено низку заходів, зокрема: написати методичний посібник, «створити та налагодити функціонування осередків народних промислів»; роботу проектної групи художників для виконання ескізів виробів; проведення семінарів-виставок і майстер-класів для «вивчення попиту на ліжникарські вироби» і тренінгів для навчання кластерній грамотності тощо [24].

Натомість, проект на практиці довів свою неспроможність внаслідок завідомо декларативних намірів його творців, відсутності реальної та системної співпраці з відповідним середовищем майстрів ліжникарства на місцях, пов'язаними творчими та бізнес ініціативами, фахівцями у галузі вівчарства та народних промислів. Проект не заявлений, а відтак не апробований на спеціалізованих форумах ліжникарства, якими є міжнародна програма «Екологічний ракурс», регіональний фестиваль «Барвограй» у с. Яворів на Івано-Франківщині тощо. За період діяльності проекту, що охоплює близько десятиліття [24], кластер «Сузір'я» став об'єктом відповідного методичного посібника (іл. 1) [23], документообігу, певних галузевих нормативних актів обласного і державного рівня [22], однак навіть не наблизився до вирішення основної проблеми — «відродження народних художніх промислів та ремесел через адаптацію кластерної моделі організації виробництва задля досягнення якості продукції на національному ринку та за його межами» [24]. Більше того, такий досвід є шкідливим для національної економіки в цілому та галузі-об'єкта зокрема, оскільки кошторис цього довготривалого проекту міг би стати реальною підтримкою обраній галузі в сучасних непростих обставинах адаптації художніх промислів до умов ринкової економіки.

Тим часом, ліжникарський промисел в Україні розвивається курстарно та нечисельно — у форма-

Іл. 1. Ткачук І.Г., Кропельницька С.О, Петруняк А.Д. Кластер народних художніх промислів «Сузір'я»: методика, коментар, поради. Навчальний посібник. Івано-Франківськ: Тіповіт, 2009. URL: egionet.org.ua/ua/Sotsialnoekonomichnuy_rozvutok_regioniv_v_ymovah_detsentralizatsiyi_1552.html#page_title

Іл. 2. Ліжники — вироби майстерні «Гушка». URL: <https://www.facebook.com/gushka.wool/photos/2162988343969544>

ті осібногo виробництва і малого підприємства. Завдяки популярності соціальних інтернет мереж, можливості мобільно торгувати без посередників засобом поштового зв'язку, у 2010-х рр. виник сегмент ремісничих міні-майстерень, у т. ч. ліжникарських («Ліжник» [25], «Гушка» [26], «Файний ліжник» [27] та ін.), що активно пропонуть свою продукцію і

розвивають її з огляду на запити споживачів (іл. 2). Здебільшого ці майстерні локалізовані на Косівщині Івано-Франківської області. Деякі з них («Гушка») намагаються відповідати часу і розробляють власні бренди — фірмовий логотип, пакувальну тару і колекції продукції, яку представляють також на фестивалях, локальних виставках ліжників. «Інтерактивний формат» ліжникарства у соціальних мережах корегує асортимент, дизайн виробів. Зокрема, поряд з ліжниками інтер'єрного призначення (покривала на диван, на крісло, доріжки, подушки, ліжники на підлогу), існує пропозиція одягових виробів з ліжничкової тканини. Зазнає перегляду функціональне призначення ліжника — нині майстерні популяризують ліжники на підлогу («Ліжник», «Гушка»). Саме цей аспект є сумнівним щодо цього продукту, адже структура ліжника не призначена для подібних фізичних навантажень.

Водночас, стилістично український ліжник має модерне, сформоване та адаптоване до актуального дизайну прочитання. Сучасний український ліжник вирізняється низкою ознак, які дозволяють стверджувати про новий етап його розвитку. Нині це виріб з широким діапазоном технічних та художньо-пластичних засобів, у т.ч. новаторських, позбавлений композиційних канонів й обмежень, що органічно поєднується та мобільно пристосовується до популярної тематики предметного середовища. Такий розвиток можливостей українського ліжникарства у другій половині 2010-х рр. відбувся завдяки мистецьким активностям, зокрема довготривалій міжнародній програмі «Екологічний ракурс» (від 1998 року), що стала системною творчою лабораторією на базі традиційного осередку гуцульського ліжникарства у с. Яворів Івано-Франківської області, а також навчальним методикам кафедри декоративно-прикладного мистецтва КДІДПМ ЛНАМ. Відтак, на побутовому рівні в Україні нині впевнено утверджуються сучасні дизайнерські взірці ліжникарських виробів. Поряд з відкриттям очевидних перспектив ліжникарства на вітчизняному ринку, про вихід на зовнішні ринки поки-що не йдеться. Такі плани для розвитку цього промислу теоретично децю розглядались [23; 24], але практично не вирішувались.

На шляху до опанування експортних можливостей українського ліжникарства і його конкурентоспро-

можності на європейському ринку в сегменті продукції свого типу, яку нині представляють турецькі сїрти та філіклі, болгарські халіште і козяки, грецькі флокати, румунські черги, вітчизняному промислу гостро бракує відповідної сировини та сертифікації продукції, грамотної та злагодженої роботи учасників ринку.

Килимарство в Україні має унікальний приклад виключно експортноорієнтованого виробництва. Йдеться про підприємство «Vandra Rugs» [28] у с. Любимівка на Херсонщині, що функціонує в Україні з 2007 року як філія шведської компанії ЕМТЕ Textil, заснованої у 1940-х рр. Едною Мартін та Маріт Тьорен. Відтак, фірмова майстерня у с. Любимівка працює на засадах ручного виготовлення килимів за шведськими технологіями — це продукція, що засаднично відрізняється від культури килимарства в Україні. Матеріали і техніки ткання, які застосовуються тут, у вітчизняній класифікації відповідають класу узорнотканих перебірних художніх тканин. Отже, йдеться про форматні двосторонні візерункові — перебірні вироби, переважно з рапортними композиціями. У виробництві комбінують інші техніки, що притаманні скандинавській традиції художнього текстилю, зокрема ворсову техніку рюю. Різноманітність асортименту забезпечують і матеріали — льон (в основі та пітканні), бавовна (у пітканні), вовна (у пітканні), а також стрічкова пряжа з фетру (у пітканні) (іл. 3).

«Vandra Rugs» працює за світовими стандартами якості, бере участь у зарубіжних спеціалізованих експо-форумах, авторами колекцій майстерні є шведські дизайнери Емі Катц, Ева Шїлдрт, Гелена Еліассон, Ліза Грейп, Іда Волнер, Ларс Нільсон, Майя Йохансон та український дизайнер Юрій Зіменко. Характерною особливістю добору авторів на «Vandra Rugs», яка переважає у європейській практиці, є співпраця з дизайнерами архітектурних студій.

Власне українське килимарство на рівні підприємницької діяльності представлене трьома майстернями та килимарями-одноосібниками.

Новаторський підхід до килима практикує майстерня «Zv'yazani» [29], заснована Ольгою Каретниковою-Котягіною і Наталією Осауленко. У процесі організації виробництва вони вивчили світовий досвід, ознайомились з килимарством на різних етапах, у т. ч. з собівартістю виробітку й рин-

Іл. 3. Майстерня «Vandra Rugs». Фрагмент килима з колекції «Карпатська». URL: <https://www.shop-vandra.com/shop/carpathian/tweed-red/>

ком цього промислу в Індії та Марокко, у Німеччині [30]. Майстерня має технічного директора, на постійній основі з нею співпрацюють 20 майстринь у Косові та Києві, за потреби залучають вільнонайманих ткачів. Асортимент продукції «Zv'yazani» дає привід говорити про появу нових тенденцій в естетиці українського килима для житлового інтер'єра. Здебільшого це складні тематичні, у т. ч. фігуративні, композиції з виразною художньо-образною складовою. Український килим, що у ХХ ст. став передумовою розвитку мистецької практики гобелена, у візії «Zv'yazani» немовби переймає вже досвід вітчизняного гобеленоткацтва і переносить його з художніх виставкових зал та громадських інтер'єрів у житловий простір — щоденний побут сучасників. Такі килими можна класифікувати як художні твори. При цьому цей твір часто подається як елемент настінного декору і покриття для підлоги водночас. Матеріалами тут слугують класичні з ХХ ст. для українського промислового та унікального художнього ткацтва матеріали — бавовняна основа і вовна у пітканні.

Розвиваючи свій бренд майстерня «Zv'yazani» орієнтується на побажання замовників, у т. ч. працює за ескізами замовників, співпрацює з кількома ілюстраторами та художниками декоративного мистецтва. Це урізноманітнює стилістику килимів. Одна з останніх колекцій — «Осоння» (іл. 4) — створена спільно з мисткинею Христіною Гайдамакою.

Засновниці «Zv'yazani» розглядали можливість експорту своєї продукції, однак процедура серти-

Іл. 4. Гайдамака Х., майстерня «Zv'yazani». Килим «Осоння». 2019. URL: <https://www.facebook.com/zvyazani/photos/>

Іл. 5. О. Левченя, майстерня «OLK Manufactory». Килим з покемонами. 2018. URL: <https://www.interior.ru/design/5035-oksana-levchenya-ukrainskie-kovty-v-xxi-veke.html>

фікації для дрібного вітчизняного виробника у такій сфері як килими ручної роботи є складною і вимагає значних коштів [30]. Тому реалістичним шляхом для

українських виробників, що прагнуть вийти на зовнішні ринки, може бути їхнє об'єднання у форматі кооперативу або кластеру. Таку перспективу передбачили автори програми кластеру народних художніх промислів «Сузір'я» [23, с. 89—118], однак загально окреслили схему і предметно не розглянули жодних процедур чи систем сертифікації продукції в умовах різних ринків. Приміром, відповіді на такі питання для вітчизняних експортерів продовольчих товарів ґрунтовно висвітлені у посібнику «Алгоритм екпорту: що потрібно знати українському екпортеру» [31]. Орієнтиром для розвитку вітчизняних виробників килимів може бути «Порядок сертифікації продукції легкої промисловості в Україні», що належить до національної системи сертифікації УкрСЕПРО, хоч останню скасовано наказом ДП «УкрНДНЦ» № 500 від 29 грудня 2017 року [32].

Своєрідний напрям розвитку українського сучасного килима виявляє майстерня «OLK Manufactory» (2017) [33]. Її фундаторка Оксана Левченя покладається на своє дизайнерське бачення розвитку бренду, де важлива роль належить апробації сучасних соціокультурних, мистецьких трендів у практиці килимарства. При цьому, вироби майстерні заявлені на різноманітних арт-форумах в Україні та за кордоном. Так, поряд з копіями старожитніх українських килимів, тут є лінійки авторських проєктів, зокрема зразки, виконані способом рециклінгу — перероблені з килимів придбаних на вторинному ринку, фірмову ж стилістику «OLK Manufactory» презентують композиції, створені у постмодерністській стилістиці, де часом іронічно, пародійно перетворюються на килимовий орнамент стереотипи сучасної масової культури (іл. 5). Деякі з цих килимів Оксани Левчені у 2019 році експонувались на паризькій бієннале ремесла і мистецтва «Révelations» [34], а також були номіновані на міжнародному конкурсі художників і дизайнерів «Arte Laguna Prize» (Італія) того ж року [33]. За словами власниці, майже кожен килим «OLK Manufactory» має наклад 10—15 копій [33]. Над втіленням проєктів тут працюють четверо майстрів.

Більш традиційним є асортимент майстерні «Соломія» з Полтавщини (2004), яку власники позиціонують як Решетилівську фабрику художніх промислів [35]. Ткані вироби майстерні виконані у характерній для свого осередку техніці «кругляння»/«дергання»

вовняним пітканням по лляній основі. Категорія «килимів-гобеленів» представлена, в основному, низкою пасторальних сюжетів на тему українського села або орнаментальними рослинними композиціями — вільними репліками промислових і виставкових решетилівських килимів 1960—1980-х рр. (іл. 6). Однак ця сучасна продукція якісно поступається виробам колишньої Решетилівської фабрики художніх виробів ім. К. Цеткін своїм колоритом та художньо-композиційними засадами. Очевидною є відсутність фахового художника на виробництві і належного контролю за художньою якістю продукції.

Разом з тим, від 2018 року майстерня «Соломія» «є носієм елемента нематеріальної культурної спадщини України» [35], яким, згідно з Наказом Міністерства культури України № 105 від 12.02.2018 [36], визнано і традиції рослинного килимарства с. Решетилівка на Полтавщині.

Українське килимарство на національному рівні представлене тільки цим одним елементом нематеріальної культурної спадщини і поки-що відсутнє у Репрезентативному списку ЮНЕСКО (англ. *Lists of Intangible Cultural Heritage*). Ця обставина узагальнює ситуацію довкола українського килимарства в цілому — свідчить про запитаність цього промислу у суспільстві та в державі. Для прикладу, до Репрезентативного списку ЮНЕСКО нематеріальної культурної спадщини людства від Азербайджану у 2010 році включене «Традиційне мистецтво азербайджанського килимарства», від Болгарії (2014) — «Традиція килимарства у Чипровцях», від Молдови з Румунією (2016) — «Традиційне виготовлення настінних килимів», від Туркменістану (2019) — «Традиційне туркменське килимарство». Крім того, до суміжного переліку спадщини, що потребує захисту у 2012 році від Киргизстану включено традиційні повстані килими ширдак та ала-кийиз. Загалом, до списків ЮНЕСКО зараховано 10 елементів нематеріальної культурної спадщини, пов'язаних з килимарством [37].

Ще однією ланкою українського килимарського промислу можна вважати одноосібне виробництво, яке має обмежене представництво. Серед майстрів, котрі систематично заявляють свої вироби на локальних і національних виставках народних художніх промислів, беруть участь у міжнародних форумах від України є родина богуславських килимар-

Іл. 6. Килим майстерні «Соломія». URL: <https://reshfabrika.com.ua/>

Іл. 7. В. Ткач. Килим. URL: <https://www.facebook.com/HappyHandMadeCarpets/photos/pcb.117623478280092/1176234692800981>

ниць Валентини Ткач та її матері Марії Вовкули. Майстрині виконують авторські композиції килимів способом рахункового закладного ткацтва «під бердо» (іл. 7).

Висновки. Отже, можна констатувати, що рукотворне килимарство в Україні кінця ХХ — поч. ХХІ ст. переживає період, обумовлений кардинальними суспільно-економічними змінами, необхідністю адаптовуватись до умов ринкової економіки. Ці зміни призвели до тривалої кризи килимарства як промислу в Україні, що пов'язана із розвалом систе-

ми народних художніх промислів радянського зразка й інфраструктури «Укрхудожпрому» зокрема. Державні програми з реанімації галузі народних художніх промислів та цільові проекти щодо килимарства виявились малоефективними. Проекти з економічного моделювання галузі, застосування тут нових форм організації (Кластер «Сузір'я») в дійсності не реалізовані.

Про появу українського рукотворного килимарства на вітчизняному ринку можна стверджувати з кінця 2010-х рр. Це дрібні виробники, їх частка є доволі незначною, але утримується як тенденція до зростання при відсутності державного лоббі, яке у країнах з розвинутим промисловим килимарством передбачає комплекс заходів — від промоції на національному та зарубіжному ринках, пільгового оподаткування, заохочення і сприяння міжнародній співпраці, участі у світових експофорумах (Іран, Індія, Туреччина, Китай) до централізованого управління підприємствами-виробниками килимів або інфраструктурою галузі в цілому (Азербайджан, Туркменістан, Іран). Для опанування експортних можливостей, досягнення конкурентоспроможності на європейському ринку українським виробникам гостро бракує відповідної сировини та сертифікації продукції, грамотної та злагодженої роботи учасників ринку. Нині український виробник самотужки торує шлях до покупця засобом інтернет-мереж, що відіграють визначальну роль як щодо реклами, торгівлі, так і щодо організації праці.

Поряд з цим, мережа українських майстерень за характером асортименту вирізняється певним стилістичним діапазоном — від скандинавського (Vandra Rugs) і традиційно українського («Соломія») до авторських інтерпретацій українських килимів та ліжників («Zv'yazani», «OLK Manufactory»; «Гушка» та ін.). Нині можна стверджувати про дизайнерську сформованість і самобутність деяких брендів, співзвучність їх продукції із сучасним предметним середовищем. Відтак на цьому етапі українське килимарство як промисел має окреслені напрямки розвитку та перспективу, реалізація якої залежить від нормативного формування національного ринку художніх промислів, співпраці його учасників та підтримки держави.

Список умовних скорочень

ВАТ — відкрите акціонерне товариство

ГО — громадське об'єднання
 ВНЗ — вищий навчальний заклад
 ДП «УкрНДНЦ» — Державне підприємство «Український науково-дослідний і навчальний центр проблем стандартизації, сертифікації та якості»
 КДІДПМ ЛНАМ — Косівський державний інститут декоративного і прикладного мистецтва Львівської національної академії мистецтв
 КМУ — Кабінет Міністрів України
 НМУНДМ — Національний музей українського народного декоративного мистецтва
 НХП — народні художні промисли
 УкрСЕПРО — Українська система сертифікації продукції
 ЮНЕСКО — Організація Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури (англ. United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization, UNESCO)
 СЕРС — Indian Carpet Export Promotion Council
 EMTE Textil — Edna Martin Marit Thorén Textil
 INCC — Iran National Carpet Center
 NCCIA — Nepalese Central Carpet Industries Association

1. Мікула Н., Дацко О. Кластер народних промислів у підвищенні міжнародної конкурентоспроможності регіону. *Міжнародна економічна політика*. Вип. 1—2. 2010. С. 210—235.
2. Указ Президента України (від 06.06.2006 р. № 481/2006) «Про заходи щодо відродження традиційного народного мистецтва та народних художніх промислів в Україні». URL: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=481%2F2006> (дата звернення: 04.10.2021).
3. Варивончик А. Реорганізація промислового об'єднання «Укрхудожпром» та присвоєння товарного знаку. *Мистецтвознавчі записки*. Вип. 35. 2019. С. 137—144.
4. Постанова Кабінету Міністрів України (від 23.05.2007 р. № 768) «Державна програма збереження, відродження і розвитку народних художніх промислів на період до 2010 р.» URL: <https://www.kmu.gov.ua/pras/80134506> (дата звернення 01.10.2021).
5. Постанова Кабінету Міністрів України (від 26.01.1994 р. № 28) «Про державне акціонерне товариство «Укрхудожпром». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/28-94-%D0%BF#Text> (дата звернення: 04.10.2021).
6. Наказ Фонд удержавного майна (від 22.02.2018 р. № 287) «Про завершення приватизації ПрАТ «Укрхудожпром». URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/FN040084.html (дата звернення: 25.09.2021).

7. Azərbaycan Respublikasının 2004-cü il 7 dekabr tarixli 799-IIQ nömrəli Qanunu «Azərbaycan xalça sənətinin qorunması və inkişaf etdirilməsi haqqında». URL: <http://www.e-qanun.az/framework/7358> (дата звернення: 25.09.2021).
8. *Azərbaycan Respublikasında xalça sənətinin qorunmasına və inkişaf etdirilməsinə dair 2018—2022-ci illər üçün Dövlət Proqramı*. URL: <http://www.e-qanun.az/framework/38038> (дата звернення: 25.09.2021).
9. *Azərbaycan xalça*. URL: <https://azerxalca.az> (дата звернення: 05.10.2021).
10. Сафарова Д. *Азербайджан наращивает производство ковров, но какой ценой?* 2018. 12 червня. URL: <https://russian.eurasianet.org/node/65276> (дата звернення: 04.03.2020).
11. Mehmet Huseyin Bilgin, Ender Demir, Marco Chi Keung Lau, Chester Kin-Man To, Zhi-Ming Zhang. The Turkish handmade carpet industry: an analysis in comparison with select Asian countries. *The Journal of The Textile Institute*. Vol. 102. № 6. June 2011. S. 514—526.
12. *Iran Carpet Company*. URL: <https://en.irancarpets.com/> (дата звернення: 11.03.2020).
13. *Carpet Export Promotion Council India*. URL: <http://sepc.co.in/about-us?sepc-profile> (дата звернення: 30.03.2020).
14. *Research Report on 'Handmade Carpet Manufacturing' Segment. State Bank of Pakistan*. URL: <https://www.sbp.org.pk/departments/ihfd/Sub-egment%20Booklets/Handmade%20Carpet%20Manufacturing.pdf> (дата звернення: 05.10.2021).
15. Sayed Nasrad, Abdul Tamim Karimi. The Afghan Carpet Industry: Issues and Challenges. *Economics Alternatives*. Issue 4. 2016. S. 475—490.
16. *DOMOTEX*. URL: <https://www.domotex.de/en/about-us/about-domotex/> (дата звернення: 11.01.2021).
17. *DOMOTEX: Categories 2021*. URL: <https://www.domotex.de/en/side-events/awards/carpet-design-awards> (дата звернення: 11.01.2021).
18. «*Türkmenhaly*» döwlet birleşigi. URL: <https://www.turkmenhali.gov.tm/about.php?about=35b10554b84dad2dfc18d9fae98e0643> (дата звернення: 05.10.2021).
19. Общественное объединение «Фонд развития ковропроизводства «Кыргыз килем». URL: <https://kyrgyzkilem.kg/o-fonde/> (дата звернення: 5.02.2021).
20. Розпорядження Кабінету Міністрів України (від 15.06.2006 № 336-р.) «Про схвалення Концепції Державної програми збереження, відродження і розвитку народних художніх промислів на 2006—2010 рр.». URL: <http://lawua.info/index.htm> (дата звернення: 28.09.2021).
21. *Народні художні промисли України: історія, сьогодення, перспективи: Науковий збірник за матеріалами Всеукраїнської науково-практичної конференції*. Київ: Пріоритети, 2016. 332 с.: іл.
22. Розпорядження Кабінету Міністрів України (від 27.01.2010 р. № 145-р.) «Про впровадження клас-терної моделі розвитку народних художніх промислів». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/145-2010-%D1%80#Text> (дата звернення: 05.10.2021).
23. Ткачук І.Г., Кропельницька С.О., Петруняк А.Д. *Кластер народних художніх промислів «Сузір'я»: методика, коментар, поради. Навчальний посібник*. Івано-Франківськ: Тіповіт, 2009. 272 с.
24. *Реєстраційна картка програми і проекту «Впровадження кластерної моделі розвитку народних художніх промислів на Прикарпатті»*. URL: <http://dfrr.minregion.gov.ua/Project-annotation-full?PROJТ=3652> (дата звернення: 25.02.2021).
25. *Ліжчик*. URL: <https://www.facebook.com/Bogdan-ka1108> (дата звернення: 7.03.2021).
26. *Gushka*. URL: <https://shop.gushka.com.ua/uk-ua/> (дата звернення 7.03.2021).
27. *Файний ліжчик*. URL: <https://www.facebook.com/100109195048539> (дата звернення: 7.03.2021).
28. *Vandra Rugs*. URL: <https://vandra-rugs.com/> (дата звернення: 7.03.2021).
29. *Zv'yazani*. URL: <https://zv'yazani.com.ua/> (дата звернення: 7.03.2021).
30. Даниловська Є. Засновниці *Zv'yazani*: «Люди не сприймають те, що за українські килими потрібно платити». *Сьогодні: Life*. 2020. 31 січня. URL: <https://lifestyle.segodnya.ua/ua/lifestyle/style/osnovatelnicy-brenda-zv-yazani-lyudi-ne-vostrimayut-to-chto-zaukrainskie-kovry-nuzhno-platit-1395296.html> (дата звернення: 8.03.2021).
31. Alexandrov & Partners. *Алгоритм експорту: що потрібно знати українському екпортеру*. 2016. URL: <http://loga.gov.ua/sites/default/files/collections/kniga-algoritm-eksportu.pdf> (дата звернення: 06.09.2021).
32. *Наказ ДП «УкрНДНЦ» (від 29.12.2017 № 500) «Про скасування національних нормативних документів»*. URL: <http://uas.org.ua/ua/services/standardizatsiya/nakazi-dp-ukrndnts/2017-2/gruden/> (дата звернення 06.09.2021).
33. Художниця Оксана Левченя — про моду на килими й екологічне виробництво. *Vogue UA*. 2021. 21 березня. URL: <https://vogue.ua/ua/article/culture/lifestyle/hudozhnica-oksana-levchenya-o-kovrah-ekologichnom-proizvodstve-i-predmetnom-dizayne.html> (дата звернення: 26.04.2021).
34. *Килими Оксани Левчені представлятимуть Україну на бієннале в Парижі*. 2019. 16 квітня. URL: <https://olk-manufactory.com/blogs/news> (дата звернення: 26.04.2021).
35. *Solotia — Решетилівська фабрика художніх промислів*. URL: <https://reshfabrika.com.ua/> (дата звернення: 01.10.2021).
36. *Наказ Міністерства культури України (12.02.2018 № 105)*. «Про затвердження Національного переліку елементів нематеріальної культурної спадщини України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0105734-18#Text> (дата звернення: 01.10.2021).

37. Browse the Lists of Intangible Cultural Heritage and the Register of good safeguarding practices. URL: [https://ich.unesco.org/en/lists?term\[\]=vocabulary_thesaurus-6286](https://ich.unesco.org/en/lists?term[]=vocabulary_thesaurus-6286) (дата звернення: 01.10.2021).

REFERENCES

- Mikula, N., & Datsko, O. (2010). Cluster of folk crafts in increasing the international competitiveness of the region. *Mi-zhnarodna ekonomichna polityka* (Issue 1—2, pp. 210—235) [in Ukrainian].
- (2006, June 6). *Decree of the President of Ukraine*. «On measures for the revival of traditional folk art and folk arts and crafts in Ukraine», 48. Retrieved from: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=481%2F2006> (Last accessed: 04.10.2021) [in Ukrainian].
- Varyvonchik, A. (2019). Reorganization of the industrial association «Ukrhudozhprom» and assignment of a trademark. *Mystetstvoznavchi zapysky* (Issue 35, pp. 137—144) [in Ukrainian].
- (2007, May 23). *Resolution of Cabinet of Ministers of Ukraine*. «State program for preservation, revival and development of folk arts and crafts for the period up to 2010», 768. Retrieved from: <https://www.kmu.gov.ua/npas/80134506> (Last accessed: 01.10.2021) [in Ukrainian].
- (1994, January 26). *Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine*. «On the state joint-stock company «Ukrhudozhprom», 28. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/28-94-%D0%BF#Text> (Last accessed: 04.10.2021) [in Ukrainian].
- (2018, February 22). *Order of the State Property Fund*. «On completion of privatization of PJSC «Ukrhudozhprom», 287. Retrieved from: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/FN040084.html (Last accessed: 25.09.2021) [in Ukrainian].
- (2004, December 7). *Law of the Republic of Azerbaijan* «On protection and development of Azerbaijan carpet art», 799-IIQ. Retrieved from: <http://www.e-qanun.az/framework/7358> (Last accessed: 25.09.2021) [in Azerbaijani].
- State Program on protection and development of carpet art in the Republic of Azerbaijan for 2018—2022*. Retrieved from: <http://www.e-qanun.az/framework/38038> (Last accessed: 25.09.2021) [in Azerbaijani].
- Azerkhalcha*. Retrieved from: <https://azerxalca.az> (Last accessed: 05.10.2021) [in Azerbaijani].
- Safarova, D. (2018, June 12). *Azerbaijan is increasing the production of carpets, but at what cost?* Retrieved from: <https://russian.eurasianet.org/node/65276> (Last accessed: 03/04/2020) [in Russian].
- (2011). Mehmet Huseyin Bilgin, Ender Demir, Marco Chi Keung Lau, Chester Kin-Man To, Zhi-Ming Zhang. The Turkish handmade carpet industry: an analysis in comparison with select Asian countries. *The Journal of The Textile Institute*, 6. (Vol. 102, pp. 514—526).
- Iran Carpet Company*. Retrieved from: <https://en.irancarpet.ir/> (Last accessed: 11.03.2020).
- Carpet Export Promotion Council India*. Retrieved from: <http://cepc.co.in/about-us?cepc-profile> (Last accessed: 30.03.2020).
- State Bank of Pakistan. Research Report on 'Handmade Carpet Manufacturing' Segment*. Retrieved from: <https://www.sbp.org.pk/departments/ihfd/Sub-egment%20Booklets/Handmade%20Carpet%20Manufacturing.pdf> (Last accessed: 05.10.2021).
- (2016). Sayed Nasrad, Abdul Tamim Karimi The Afghan Carpet Industry: Issues and Challenges. *Economics Alternatives* (Issue 4, pp. 475—490).
- DOMOTEX*. Retrieved from: <https://www.domotex.de/en/about-us/about-domotex/> (Last accessed: 11.01.2021).
- DOMOTEX: Categories 2021*. Retrieved from: <https://www.domotex.de/en/side-events/awards/carpet-design-awards> (Last accessed: 11.01.2021).
- «Turkmenhaly» *State Association*. Retrieved from: <https://www.turkmenhali.gov.tm/about.php?about=35b10554b84dad2dfc18d9fae98e0643> (Last accessed: 05.10.2021) [in Turkmen].
- Public Association Fund for the Development of Carpet Production «Kyrgyz Kilem»*. Retrieved from: <https://kyrgyzkilem.kg/o-fonde/> (Last accessed: 5.02.2021) [in Russian].
- (2006, July 15). *Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine* «On approval of the Concept of the State program of preservation, revival and development of folk arts and crafts for 2006—2010», 336-p. Retrieved from: <http://lawua.info/index.htm> (Last accessed: 28.09.2021) [in Ukrainian].
- (2016). *Folk arts and crafts of Ukraine: history, present, prospects: Scientific collection on the materials of the All-Ukrainian scientific-practical conference*. Kyiv [in Ukrainian].
- (2010, January 27). *Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine* «On the implementation of the cluster model of development of folk arts and crafts», 145-r. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/145-2010-%D1%80#Text> (Last accessed: 05.10.2021) [in Ukrainian].
- Tkachuk, I.H., Kropel'nyts'ka, S.O., & Petruniak, A.D. (2009). *Cluster of folk arts and crafts «Suzir'ia»: methods, commentary, advice*. Ivano-Frankivsk [in Ukrainian].
- Registration card of the program and project «Implementation of the cluster model of development of folk arts and crafts in Prykarpattia»*. Retrieved from: <http://dfr.minregion.gov.ua/Project-annotation-full?PROJT=3652> (Last accessed: 25.02.2021) [in Ukrainian].
- Lizhnyk*. Retrieved from: <https://www.facebook.com/Bogdanka1108> (Last accessed: 7.03.2021) [in Ukrainian].
- Gushka*. Retrieved from: <https://shop.gushka.com.ua/uk-ua/> (Last accessed: 7.03.2021) [in Ukrainian].
- Fajnyj lizhnyk*. Retrieved from: <https://www.facebook.com/100109195048539> (Last accessed: 7.03.2021) [in Ukrainian].
- Vandra Rugs*. Retrieved from: <https://vandra-rugs.com/> (Last accessed: 7.03.2021) [in Ukrainian].
- Zv'yazani*. Retrieved from: <https://zv'yazani.com.ua/> (Last accessed: 7.03.2021) [in Ukrainian].

- Danylovs'ka, Ye. (2020, January 31). Founders of Zv'yazani: «People do not perceive that you have to pay for Ukrainian carpets». *S'ohodni: Life*. Retrieved from: <https://lifestyle.segodnya.ua/ua/lifestyle/style/osnovatelnicybrenda-zv-yazani-lyudi-ne-voSprinimayut-to-chto-zaukrainskie-kovry-nuzhno-platit-1395296.html> (Last accessed: 8.03.2021) [in Ukrainian].
- Alexandrov & Partners (2016). *Export algorithm: what a Ukrainian exporter needs to know*. Retrieved from: <http://loga.gov.ua/sites/default/files/collections/kniga-algoritmeksportu.pdf> (Last accessed: 06.09.2021) [in Ukrainian].
- (2017, December 29). *Order DP «UkrNDNTs» «On the abolition of national regulations», 500*. Retrieved from: <http://uas.org.ua/ua/services/standartizatsiya/nakazidp-ukrmdnts/2017-2/gruden/> (Last accessed: 06.09.2021) [in Ukrainian].
- (2021, March 21). *Artist Oksana Levchenia — about fashion for carpets and ecological production. Vogue UA*. Retrieved from: <https://vogue.ua/ua/article/culture/lifestyle/hudozhnica-oksana-levchenya-o-kovrah-ekologichnom-proizvodstve-i-predmetnom-dizayne.html> (Last accessed: 26.04.2021) [in Ukrainian].
- (2019, April 16). *Oksana Levcheni's carpets will represent Ukraine at the Paris Biennale*. Retrieved from: <https://olk-manufactory.com/blogs/news> (Last accessed: 26.04.2021) [in Ukrainian].
- Solomia — Reshetylivka factory of arts and crafts. Retrieved from: <https://reshfabrika.com.ua/> (Last accessed: 01.10.2021) [in Ukrainian].
- (2018, February 12). *Order of the Ministry of Culture of Ukraine «On approval of the National list of elements of intangible cultural heritage of Ukraine», 105*. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0105734-18#Text> (Last accessed: 01.10.2021) [in Ukrainian].
- Browse the Lists of Intangible Cultural Heritage and the Register of good safeguarding practices*. Retrieved from: [https://ich.unesco.org/en/lists?term\[\]=vocabulary_thesaurus-6286](https://ich.unesco.org/en/lists?term[]=vocabulary_thesaurus-6286) (Last accessed: 01.10.2021) [in Ukrainian].